

УДК 351.74.071 (477.83/86 «1919/1921»)

О. Козоріз,

аспірант кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІЦІЇ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В 1919–1921 РР.

Після поразки визвольних змагань 1917–1921 рр. західноукраїнські землі опинились у складі відновленої Речі Посполитої. Польська політична еліта прагнула утвердити своє панування та вплив на цих теренах. Важлива роль у цьому процесі була відведена місцевій польській адміністрації. Попри належний стан наукового вивчення окремих аспектів цього питання проблема діяльності польської державної поліції на Західній Україні залишається маловивченою темою.

Отже, метою цієї статті є дослідження формування системи польської поліції в Східній Галичині в 1919–1921 рр. Відповідно до мети виділено такі завдання: висвітлити процес формування поліцейських підрозділів у Галичині в 1919–1921 рр.; розкрити форми й методи роботи поліції на західноукраїнських землях; з'ясувати нормативно-правові засади діяльності та структури польської державної поліції.

В українській історіографії є велика кількість наукових робіт, які частково стосуються нашого питання, до них слід віднести праці С. Віднянського, О. Зайцева, Л. Зашкільняка, В. Комара, Ю. Крамара, М. Литвина. Польська історіографія представлена великою кількістю досліджень, які відображають різноманітні грані генези та функціонування системи правоохоронних органів у II Речі Посполитій у міжвоєнний період. Серед них варто відмітити наукові здобутки А. Пеплонського, Й. Поплавського, А. Місюка, М. Мачинського, К. Урбанського, Б. Шпренгел, Т. Старогульського, Й. Кута.

Процес генези правоохоронних органів у Польщі тривав разом із становленням державності. Перші структури, які виконували поліцейські функції, виникли восени 1918 р. Проте датою створення загальнодержавної поліційної системи країни вважається 24 липня 1919 р. У цей день польський парламент прийняв закон про «Державну поліцію». Відповідно до цього документу поліція була державною організацією служби безпеки. Друга стаття цього закону визначала її виконавчою структурою державної влади та органів місцевого самоврядування. Український дослідник О. Разиграєв стверджує, що ця стаття спричинила в діяльності поліції чимало труднощів, оскільки остання опинилась у залежності від МВС, представників державної влади та самоврядування [8, с. 59].

Органи правопорядку мали будуватись за військовим зразком та підпорядковуватись міністрові внутрішніх справ. У територіальному плані поліція ділилась на округи, які включали в себе повітові комендатури. Створювались комісаріати в більших містах та постерунки в гмінах. При окружних командах створювались слідчі відділи [7, с. 636].

З прийняттям закону «Про державну поліцію» повстало питання про припинення діяльності військової жандармерії в Галичині, оскільки органи правопорядку відповідно до цього нормативного акта мали підпорядковуватись МВС.

7 листопада 1919 р. у Варшаві відбулась нарада, присвячена цій пробле-

мі. У ній взяли участь міністр внутрішніх справ С. Войцеховський, другий віце-міністр оборони генерал Соснковський, віце-міністр фінансів Барилка, генеральний делегат уряду для Галичини К. Галецький, керівник військової жандармерії генерал Домбровський, керівник жандармерії краю полковник Розвадовський, Основний комендант державної поліції В. Хеншель, директор львівської поліції Рейнландер, радник галицького намісництва Зімний. Останній категорично виступив проти ідеї поглинання жандармерії новоформованою державною поліцією. Зімний мотивував свою позицію неприйняттям цього факту більшістю галицьких старост (керівниками повітів) та прибічною радою при Генеральному делегаті уряду. Проте позиція як військового так, і поліцейського керівництва була із цього приводу однозначна. Аргументи Зімного були відкинуті. Було прийнято рішення про формування в Галичині структур Державної поліції [1, с. 1].

12 листопада 1919 р. було прийняте спільне розпорядження міністра внутрішніх справ та міністра оборони «Про включення військової жандармерії та військової поліції на території колишньої Галичини до Державної поліції». Відповідно до цього нормативного акту з 1 грудня 1919 р. МВС мало інкорпорувати у свій склад офіцерів та рядових військової жандармерії та поліції. На чолі Державної поліції в краї стояв Комендант для колишньої Галичини, який призначався міністром внутрішніх справ із подання Генерального делегата уряду. На баланс МВС перейшло все рухоме та нерухоме майно військової жандармерії [5, с. 66–69].

4 грудня 1919 р. міністр внутрішніх справ видав коментар щодо правил організації окружних комендатур. Відповідно до цього документу на чолі окружної комендатури стояв комендант, який підпорядковувався безпосередньо Головному комендантові державної поліції та воєводі. Місце перебування окружних комендатур мало співпадати із центрами воєводств [5, с. 45].

До складу окружної повітової команди поліції входили комендант, його заступник, інспекційні урядовці, адміністративний та господарські відділи, школа для нижчих поліційних чинів, відділ слідчої поліції. До функції адміністративного відділу входили кореспонденція, нагляд за дисциплінарними та особистими справами поліцейських. Цей відділ поділявся на канцелярію, підрозділ особових справ та виконавчий департамент. Господарський відділ займався фінансовими справами.

Діяльність слідчого відділу в Галичині в 1919–1921 рр. базувалась на методиці кримінального університету міста Граца та працях відомого австрійського криміналіста Гроса [2, с. 1].

Розпорядженням Головного управління державної поліції від 3 листопада 1919 р. проголошувалось створення при кожному окружному управлінні державної поліції слідчих відділів. Серед основних завдань кримінальної поліції було запобігання злочинам та розкриття останніх, проведення слідства в справах вбивства, крадіжок, шахрайства, вимагання, лихварства тощо. Також до компетенції слідчої поліції входив контроль за політичними злочинами [8, с. 69].

Польський дослідник В. Слещинський вважає що з точки зору зміцнення державності Другої Речі Посполитої найбільшу небезпеку становила діяльність комуністичних організацій. Поряд із цим внутрішній безпеці могли загрожувати окремі організації національних меншин, а саме українців та євреїв [6, с. 30].

Представники польських правоохоронних органів збирали інформацію про українських політичних, громадських та культурних діячів. 12 серпня 1921 р. комісаріат державної поліції в Перемишлі видав розпорядження про складання списків усіх греко-католицьких священників повіту та заведення на них поліційного досьє [10, арк. 3].

Іншим об'єктом прискіпливої уваги польських правоохоронців були колишні вояки Української галицької армії.

Згідно з розпорядженням перемишльського повітового командування їх можна було заарештувати за найменшу підозру в антидержавній діяльності [11, арк. 15]. Проте діяльність польської поліції на цій ділянці роботи важко назвати ефективною. Так, 6 вересня 1921 р. командування поліції в Львові у своєму листі до усіх повітових відділів констатувало значний витік інформації, оскільки на сторінках української преси періодично з'являлись передруки таємних поліцейських наказів щодо українського національного руху [9, арк. 44].

Також польська поліція бачила загрозу для національних інтересів у сіоністському русі. Представникам повітових відділів, відповідно до обіжчика Перемишльського староства від 6 квітня 1921 р., було наказано перешкоджати зібранням, які організовували єврейські національні організації. Під заборону опинилось також збирання фінансових коштів на побудову ізраїльської держави в Палестині [11, арк. 3].

Крім цього, працівники МВС пильно стежили за представниками робітничого руху та комуністами. За найменшу підозру агітації, їх негайно заарештовували. Також таємні поліцейські агенти та інформатори працювали практично в кожній профспілковій та лівій політичній організації.

Важливе місце в діяльності окружного командування поліції займали курси для поліцейських. Школа для нижчих чинів поліції була утворена у Львові розпорядженням Головного коменданта державної поліції 31 травня 1920 р. На навчання було зараховано 60 людей. Вони навчались та проживали в казармах. Курси тривали два місяці. Викладачами були вищі поліцейські чиновники та професійні правники [14, арк. 1].

4 грудня 1919 р. МВС прийняло постанову про організацією повітових комендатур поліції. Місце їхнього перебування збігалось із резиденцією старости. У склад повітових комендатур входили комендант і його заступник, комісари та їхні заступники, персонал постерунків поліції.

Принципи організації повітових постерунків були викладені в статті М. Вардерського в «Gazecie policji państwowej». На думку автора, у кожному комісаріаті мала бути карта місцевості з позначенням сіл, доріг, рік, мостів, домів, костелів, озер та ставків. Кожен комендант мав створити картотку з інформацією про села околиці. Вона повинна була містити такі факти: назва села, число мешканців та їхні прізвища, прізвище фільваркової служби та її функції, прізвища людей, які мали кримінальне минуле, прізвище підозрілих осіб, число коней і худоби, прізвища та число державних урядовців, прізвища людей у яких у наявності є зброя, прізвища осіб, які можуть надати цінні дані поліції.

Гміний поліцейський повинен був збирати відомості про жебраків та лоцюг. Також він регулярно мав проводити профілактичні бесіди з місцевим населенням. Особливу увагу необхідно було звертати на розмови з дітьми. Усю отриману інформацію слід було занотовувати в спеціальний блокнот.

Увечері поліцейські мали здійснювати патрулювання околиці. Патрулі були кінні (у складі 3 осіб) або піші (у складі 4–5 осіб). У кожного поліцейського повинен був бути електричний ліхтарик, бинт та вата [3, с. 1].

За розпорядженням міністра внутрішніх справ С. Войцеховського було створено три окружні комендатури: Львівську, Перемишльську та Краківську. Діяльність Львівської окружної комендатури розповсюджувалась на такі повіти: Рава-Руський, Городоцький, Рудківський, Сколівський, Сокальський, Жовківський, Львівський, Жидачівський, Бібріківський, Стрийський, Жидачівський, Долинський, Перемишлянський, Рогатинський, Калущський, Богородчанський, Станіславський, Тлумацький, Надвірнянський.

До складу Краківської окружної комендатури входили такі повіти: Пільзно, Хшанів, Освенцин, Живець, Біла, Вадовіце, Краків, Подгоже, Мисленіца, Новий Тарг, Велічка, Бохнія, Лімано-

ва, Бржеско, Новий Сонч, Доброва, Тарнув, Грибів, Мелец, Горлице, Ясло, Колбушова, Ряшів, Стрижув.

Перемишльська окружна команда включала в себе Перемишльський, Бжозівський, Ніський, Ланцутський, Сяноцький, Пшеворський, Ярославський, Ліський, Добромильський, Цешановський, Яворівський, Мостиський, Самбірський, СтароСамбірський, Турківський, Дрогобицький, Кросненський повіти [5, с. 70].

Відповідно до цього розпорядження державна поліція не поширювала свою діяльність на низку східних повітів Галичини. На цих теренах продовжувала функціонувати військова жандармерія. Місцеве населення не було задоволене таким станом справ і неодноразово зверталось до поліційних властей із вимогою утворення комісаріатів державної поліції. Так, 18 грудня 1919 р. комісар міста Тернополя та магістрат надіслали лист із відповідною вимогою до львівської окружної команди поліції. Представники місцевої влади нарікали на велике скупчення кримінальних елементів та неможливість упоратись із цією проблемою силою жандармерії. Задля недопущення в місті хаосу пропонувалось утворити комісаріат державної поліції.

Зважаючи на такі звернення, поліційне керівництво розповсюдило з 1 березня 1920 р. діяльність державної поліції на такі 14 повітів Галичини: Броди, Бережани, Бучач, Городенка, Камянка Струмилова, Коломия, Косів, Печеніжин, Підгайці, Радехів, Снятин, Заліщики, Зборів, Золочів [4, с. 1]. 1 червня 1920 р. були створенні повітові комісаріати в Збаражі, Тернополі, Скалі, Тереховлі, Чорткові, Гусятині та Борщові [5, с. 74–76]. Новоутворенні поліційні структури підпорядковувались Львівській окружній комендатурі.

3 грудня 1920 р. в Галичині було утворено Львівське, Тернопільське, Станіславське та Краківське воеводства. Із цього моменту розташування окружних поліційних комендатур не збігалось з адміністративним поділом, що створювало незручності в їх функціонуванні. Тому 5

лютого 1920 р. міністерство внутрішніх справ видало розпорядження про перенесення окружної комендатури з Перемишля до Станіслава та створення окружної комендатури в Тернополі. З 15 березня 1920 р. поліційні комісаріати колишньої Перемишльської комендатури були переведенні.

Станом на 1 квітня 1921 р. Краківськй, Станіславськй, Тернопільськй та Львівськйх окружних поліцейськйх комендатурах на залізниці працювало 68 старших пшодовніків, 107 пшодовніків, 246 старших постерункових, 1314 постерункових [12, арк. 17].

Важливою проблемою для поліції в Східній Галичині протягом 1919–1921 рр. була недостатність фінансування та спричинений цим брак кандидатів до служби. Ілюстрацією такого становища є службова доповідна коменданта поліції Турківського повіту до окружної комендатури в Станіславі за 7 серпня 1921 р. У ній керівник місцевої поліції, наводить факти хронічного дефіциту кадрів. У Турківському повіті комісаріат, у якому згідно з інструкцією повинно працювати 8 осіб, у кращому випадку складається з 3–4 поліцейськйх. Комендант місцевої поліції стверджував, що через матеріальну скруту практично всі місцеві сторожі порядку є хабарниками та залежать від ласки околичних селян [15, арк. 6].

Тому польська влада застосувала низку заходів задля покращення матеріального забезпечення поліцейськйх. 12 січня 1921 р. було прийнято розпорядження міністра харчового забезпечення, яке зобов'язувало повітових старост видавати щомісяця кожному поліцейському по 13,5 кілограма борошна [9, арк. 1].

Матеріально-технічне забезпечення МВС протягом 1919–1921 рр. було вкрай незадовільним. Бракувало найелементарнішого. Дійшло до того, що 27 травня 1920 р. міністерство внутрішніх справ наказало львівському окружному командуванню поліції задля економії паперу писати на обох сторонах аркушу та скорочувати відстані між словами [16, арк. 14].

Протягом 1919–1921 рр. моральні та професійні якості працівників МВС були не найвищому рівні. Нерідким явищем у середовищі поліцейських було хабарництво, зловживання службовим становищем, побиття та катування підозрюваних, а також невмотивоване використання зброї.

14 грудня 1919 р. директор львівського окружного командування поліції В. Хошовський видав спеціальну відозву до особового складу, присвячену цим проблемам. У ній він вказував на те, що поліцейські мають своїми діями викликати довіру та повагу суспільства. В. Хошовський наголошував на тому, що зізнання підозрюваних правоохоронці мали здобувати своїми знаннями та інтелектом, а не побиттям [13, арк. 1].

Станом на 1 квітня 1921 р. в складі Станіславської окружної комендатури перебувало 58 старших пшодовників, 111 пшодовників, 147 старших постерункових, 882 постерункових. У Львівському окружному командуванні на службі перебувало 205 старших пшодовників, 336 пшодовників, 414 старших постерункових, 2056 постерункових. Тернопільське окружне командування нараховувало 53 старших пшодовників, 130 пшодовників, 94 старших постерункових та 1068 постерункових [17, арк. 17].

У середньому на один постерунок припадало 5,7 поліцейських. У сільській місцевості забезпечення кадрами було гірше. На загал у Галичині працювало 480 старших пшодовників, 680 пшодовників, 1 020 старших постерункових, 4 142 постерункових. У середньому в сільській місцевості на один комісаріат припадало 2 особи. У такій ситуації не могло йтися про ефективну роботу поліції.

Процес формування та інкорпорації правоохоронних структур на західноукраїнських землях у загальнопольську систему завершився 13 вересня 1921 р., коли розпорядженням міністра внутрішніх справ було ліквідовано командуванням державної поліції в колишній Галичині.

Після розпаду Австро-Угорщини на західноукраїнських землях розпочався

процес створення польських правоохоронних структур у Галичині. На початковому етапі цим процесом керували представники місцевої польської політичної та військової еліти. Після окупації краю польською армією центральна варшавська влада перебрала на себе ініціативу у створенні поліційних органів та приведення їх у відповідність до загальнопольських стандартів. Важливим у цьому плані було прийняття сеймом 24 липня 1919 р. закону «Державну поліцію» та поширення його дії на Галичину.

Ключові слова: комендант, політична поліція, загальна поліція, кримінальна поліція, міністерство внутрішніх справ.

У статті проаналізовано процес формування системи поліцейських органів у Східній Галичині в 1919–1921 рр. Охарактеризовано проблемні питання, з якими зіткнулась польська влада під час створення правоохоронних органів на західноукраїнських землях у складі II Речі Посполитої. Особливу увагу приділено протидії поліції українському національному руху.

В статье проанализирован процесс формирования системы полицейских органов в Восточной Галиции в 1919–1921 гг. Охарактеризованы проблемные вопросы, с которыми столкнулась польские власти при создании правоохранительных органов на западноукраинских землях в составе II Речи Посполитой. Особое внимание уделено противодействию полиции украинскому национальному движению.

The paper analyzes the process of forming the system of police authorities in Galicia in the 1919–1921. Described the problematic issues faced by the Polish government in the creation of law enforcement at Western areas as part of the Second Polish Republic. The main attention is given to the counteract of the Polish State Police and Ukrainian national movement and communist organizations.

Література

1. *Gazeta policji państwowej*. – Warszawa. – 1919. – 9 grudnia.
2. *Gazeta policji państwowej*. – Warszawa. – 1920. – 10 stycznia.
3. *Gazeta policji państwowej*. – Warszawa. – 1920. – 17 stycznia.
4. *Gazeta policji państwowej*. – Warszawa. – 1920. – 6 marca.
5. Misiuk A. *Organizacja instytucji policyjnych w II Rzeczypospolitej 1918–1926. Wybór źrydel i dokumenty* / A. Misiuk, A. Peplowski. – Szczepno, 1994. – S. 66–69.
6. Śleczyński W. *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach połnocno-wschodnich II Rzeczypospolitej* / W. Śleczyński. – Warszawa, 2007. – S. 30.
7. *Ustawa o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 roku* // DPPP. – 1919. – № 61. – Poz. 363. – S. 636.
8. Разиграев О. *Польська державна поліція на Волині у 1919–1926* / О. Разиграев. – Луцьк, 2011. – 281 с.
9. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 601. – Опис 1. – Справа 9.
10. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 601. – Опис 1. – Справа 10.
11. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 601. – Опис 1. – Справа 29.
12. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 755. – Опис 1. – Справа 34.
13. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 795. – Опис 1. – Справа 1.
14. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 795. – Опис 1. – Справа 21.
15. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 795. – Опис 1. – Справа 25.
16. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 795. – Опис 1. – Справа 27.
17. *Центральний історичний архів України у місті Львові*. – Фонд 795. – Опис 1. – Справа 34.